

ÎNSEMNĂRILE CU BLESTEM – FORMĂ DE PROTEJARE SPIRITUALĂ A CĂRȚII VECHI ȘI SURSĂ DE INFORMAȚII ISTORICE

Elena CHIABURU

Simbolic, măsura valorii cărții vechi este dată și de faptul că era asimilată obiectelor de cult și că pentru protejarea ei se recurgea la măsuri de natură spirituală, concretizate în blesteme înfricoșătoare, inspirate din istoria și hagiografia creștină. Într-o vreme în care gândirea era dominată de Biserică, afurisenia și anatemizarea celor care ar fi îndrăznit să aducă atingere în vreun fel integrității fizice a cărților erau foarte eficiente. Imprecățiile erau dintre cele mai înspăimântătoare și îi vizau pe toți cei care ar fi putut schimba, într-un fel sau altul, destinul cărții.

Subiectul a fost intens cercetat de filologi, teologi și istorici, fiind bine stabilite astăzi funcțiile importante pe care le-a avut blestemul în mitologia biblică, în spiritualitatea antică și în mentalul colectiv românesc și universal până în epoca modernă¹. Privitor la raporturile dintre carte și blestem, este determinat cu claritate faptul că se folosea blestemul fixat grafic deoarece scrisul avea în societatea românească medievală un prestigiu deosebit, era trainic, putea forța veșnicia².

Disociate însă de caracterul mistic, însemnările cu blestem sunt importante surse de informații istorice, deoarece constituie forme vechi de contracte de donație sau de vânzare-cumpărare, au importanta funcție de a atesta circulația cărții în timp și în spațiu, tranzacțiile și posesorii, contribuind în mod considerabil la reconstituirea unor momente culturale din trecut. Nu în ultimul rând, blestemele denotă instruirea celor care scriu, afuriseniile cele mai strașnice fiind veritabile mostre de cultură teologică, pe de o parte, de drept civil și canonic, pe de alta.

---

¹ Artur Gorovei, *Credinți și superstiții ale poporului român*, București, 1915; idem, *Descântecelor românilor*, București, 1931; Jean Delumeau, *Păcatul și frica. Culpabilizarea în Occident (sec. XIII-XVIII)*, vol. I, Iași, Editura Polirom, 1997; André Vauchez, *Spiritualitatea Evului Mediu occidental (secolele VIII-XII)*, București, Editura Meridiane, 1994; Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, București, Editura Albatros, 1995.

² Vezi Dan Horia Mazilu, *O istorie a blestemului*, Iași, Editura Polirom, 2001, cu o bogată bibliografie.

În cele urmează vom examina practica protejării spirituale a cărții vechi cu ajutorul blestemelor, într-o abordare cronologică și prin raportare la donația de carte privită ca act de ctitorire. Vor fi înfățișate motivele care puteau atrage sancțiunea divină, dar care evidențiau, de fapt, raporturile de proprietate asupra cărților și, în consecință, practicile prin care ele puteau fi înstrăinate: vânzarea, furtul sau zălogirea. Sub spectrul pedepsei divine stăteau deopotrivă stricarea daniei, dar și reaua păstrare sau chiar distrugerea cărții.

Temeiul documentar este oferit, în primul rând, de însemnările făcute de-a lungul timpului pe manuscrisele și tipăriturile din Țara Moldovei până la mijlocul secolului al XVIII-lea. Din multitudinea de însemnări de carte cu blestem au fost folosite cu precădere cele mai complexe și mai expresive, pentru a oferi, totodată, și exemple din cultura teologică a celor care scriau. Spre a obține rotunjimea necesară coerenței științifice, vor fi folosite și lucrări privitoare la istoria cărții, a blestemului, a actului de ctitorie.

Din punctul de vedere care ne interesează aici, studiul blestemelor arată evoluția cărții de la înțelesul de bun spiritual, spre acela de bun cu valoare bănească mare, ce putea fi vândut, amanetat, furat ori despuiat de metalul și pietrele prețioase care îl împodobeau etc.

Analiza însemnărilor relevă faptul că, până spre mijlocul secolului al XVI-lea, posesorii de cărți erau mai ales comunitățile religioase, beneficiarele unor generoase donații, tranzacțiile între particulari fiind destul de rare. Înzestrarea bisericilor și mănăstirilor cu cărți era o parte componentă a actului de ctitorie, ce conferea donatorilor dreptul de a proteja lăcașurile ctitorite, iar acestora anumite obligații. În urma unui asemenea act, edificiile de cult deveneau stăpânitoarele efective ale cărților donate, având dreptul de folosință asupra lor, fără a fi însă proprietare. Protectoratul ctitorilor se exercita în folosul așezământului înzestrat sub forma apărării bunurilor aflate în stăpânirea acestuia. Din acest motiv, darurile nu puteau fi înstrăinate fără consimțământul ctitorilor sau al descendenților lor³. În cazul cărților, modalitatea cea mai eficientă de protecție era de natură spirituală, prin blestem. Spre deosebire de mănăstirile din apusul

---

³ Voica Pușcașu, *Actul de ctitorire ca fenomen istoric în Țara Românească și Moldova până la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, București, Editura Vremea, 2001, p. 158; vezi și Gheorghe Cronț, *Dreptul la ctitorie în Țara Românească. Constituirea și natura juridică a fundațiilor din Evul Mediu*, în „Studii și Materiale de Istorie Medie”, an IV, 1960, *passim*.

Europei, spațiul românesc nu a cunoscut așa numitele *libri catenati*, cărțile legate cu lanțuri de pupitre sau amvoane ca să nu poată fi furate.

În consecință, o lungă perioadă de timp, imprecategoriile se refereau la *buna păstrare a cărților acolo unde au fost așezate de la început*, de către ctitori, *prin danie, în biserici și mănăstiri*, ori în familie. Dreptul de ctitorie fiind bine statornicit, iar circulația manuscriselor între ctitorii individuali la începutul perioadei analizate fiind redusă, era incriminată mai degrabă schimbarea locului fixat inițial de către donator și deteriorarea bogatelor ferecături, decât furtul. Cel dintâi blestem pe o carte din Țara Moldovei, făcut pe un *Tetraevanghel* slavon (1495), susține aserțiunea. Cumpărat de Ștefan cel Mare și oferit bisericii ctitorite de el în Borzești, la 3 noiembrie 1495, ca să-i fie lui „pomenire nestrămutată până stă acest hram”, marele domn amenința pe „*cine va strica și va clinti această pomenire, fie episcop sau popă sau oricine*, unuia ca acela să-i fie potrivnică Sfânta Născătoare de Dumnezeu în ziua înfricoșatei judecăți a lui Hristos”⁴.

Următoarea imprecategorie apare tocmai în 1512 pe o *Evanghelie* slavonă de la Mănăstirea Neamț. Grămăticul Dimitrie, scriind „cu dania și învățătura mitropolitului Teoctist din Suceava”, îl înspăimânta pe „*cine ar cuteza să-l ia de la acest sfânt lăcaș și să-l ducă undeva aiurea, ori să-l vândă*, să fie neiertat de Domnul nostru Isus Hristos și de smerenia noastră”⁵. Într-o zi de duminică, la 3 iunie sau iulie 1519, Matiaș, cămărașul de vistierie din Suceava, care a cumpărat un *Tetraevanghel*, „l-a înnoit a doua oară” și l-a dat în biserica Sf. Nicolae din Suceava, pentru sănătate și iertarea păcatelor, cerea și el ca manuscrisul „*să fie neclintit de la acea biserică a Sfântului Nicolae în vecii vecilor. Dacă cineva ar încerca să-l strice sau să-l vândă*, să fie blestemat de Dumnezeu și de Preacurata Maica Domnului și de 318 Părinți de la Nicheia și de Sfântul Părinte Nicolae și de toți sfinții”⁶. Observăm că, spre deosebire de Ștefan cel Mare, cei doi donatori ulteriori au trecut în rândul infracțiunilor generatoare de pedepse preafnalte și vânzarea cărții. Prin urmare, practica apăruse, iar cei ce puteau cădea în asemenea păcat erau, mai ales, viețuitorii lăcașului care adăpostea odorul. Fapta era condamnabilă din cauză că, potrivit dreptului medieval, daniile ctitoricești confereau dreptul de stăpânire

---

⁴ Ioan Caproșu, Elena Chiaburu, *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei*. Un corpus, vol. I. 1429-1750, Iași, Editura Demiurg, 2008, p. 21-22.

⁵ *Ibidem*, p. 36-37.

⁶ *Ibidem*, p. 41.

asupra bunurilor cedate, cei miluiți având doar dreptul de folosință asupra lor, nu însă și proprietatea⁷.

Abia la 25 mai 1528, monahul Evloghie, dăruind un *Apostol* mănăstirii Sălăgeni, trece în rândul faptelor rele și *furtul*, fiind, totodată, mult mai explicit cu pătimirile din Veacul de Apoi: „*cine va îndrăzni să o strice sau va risipi dania și întărirea noastră sau o va fura, ori o va vinde, să fie blestemat de Dumnezeu făcătorul cerului și al pământului și de Preacurata lui Maică și de cei 12 Sfinți Apostoli de frunte și de 318 Părinți care sînt la Niceea. Și să-i fie soarta cu Iuda și cu anatema și sângele lui Dumnezeu asupra lui*”⁸.

Pedepsele invocate pentru hoții de cărți erau atât de cumplite⁹ din cauză că acești răufăcători erau asimilați hoților de odoare. În însemnări, acest lucru s-a arătat în mod explicit. De pildă, la o dată ulterioară anului 1661, cineva a notat la p. 5 din volumul III al lui *Ioan Hrisostomul, Opere* (Eton, 1612): „Și aceasta împreună cu celelalte de lângă ea este a domneștii și dumnezeieștii mănăstiri a celor Trei Ierarhi din Iași, dăruită de preafericitul ctitor Vasile voievod, și cine ar înstrăina-o, să aibă *pedeapsa pângăritorilor de lucruri sfinte*”¹⁰.

Cartea fiind atât de prețuită, în categoria furtului intrau mai multe fapte înrudite cu furtul propriu-zis: luarea cu forța, prin tâlhărie ori pradă și chiar schimbarea locului inițial stabilit de donator. La 14 septembrie 1731, un fiu al răposatului Pavăl Bujoranul, fost mare sulger, a cumpărat și a donat mănăstirii Măgariul un *Evhologhion* (București, 1729), semnalând nuanțele semantice amintite: „Iar cine s-ar ispiți să o fure sau să o muti de la această sfântă mănăstire ce iaste și mănăstirea făcută de răposați părinții dumisal(i), *unii ca aceia, furi sau talhari sau mutători sfintii cărți acestiia*, unii ca aceia să fie afurisiți de Domnul Dumnezeu ce-au făcut ceriu și pământul și de Sfânta Precurata Fecioară M(a)riia, Maica Sfinții sali și de toți sfinții și de 318 Oteți ce-au fost în Necheia. Herul, pietrile să putredască și s(ă) răsăpas(că), iar trupul aceluia să stia întreg, nevătămat, [să] aibă parte cu Iuda și cu spurcatul Arie, și dat anaftemii; lovască-l bubeli lui Gheiză și cutremurul lui Cain, să-l înghițe

⁷ Voica Pușcașu, *op. cit.*, p. 143.

⁸ Caproșu, Chiaburu, *op. cit.*, 45-46.

⁹ Pentru savoarea ei, redăm imprecăția popii Aron din Varviță, după anul 1743, când a cumpărat un *Penticostar* (Râmnic, 1743), și l-a blestemat pe „*cine s-ar afla să o fure să fie afurisit de 318 Sfinți cei din Nicheia și se intre dracul într-însu, să zbiere ca măgariu când îl mîncă lupii*” (*ibidem*, p. 519).

¹⁰ *Ibidem*, p. 255.

pământul de viu ca Tan (*sic!*) și Aviron. Și aicia am scris eu, Pahomie ieromonah, fiind la aciastă mânăstioară de mai sus pomenită și eu încă făcând sfânta leturghie. Pe unul ca acela, *fur sau mutător acestii sfinte cărți*, cu acest blăstăm l-am blastamat de mai sus pomenit”¹¹.

Înrudită cu furtul, ca mod de înstrăinare a cărții, era luarea ei cu forța. În 6 septembrie 1594, Cozma din Văleani și soția Todosiia au cumpărat o *Psaltire*, manuscris din 1594, pe care au dat-o „popii Marcu din satul Tătărași, pentru sufletul lor și a copiilor lor. Și după aceia, *cine o va lua de la ei fără voia lor*, acel om să fie blestemat de trei sute de Sfinți Părinți și 18, care sunt în Nicheia”¹², subliniind imperativul acordului posesorilor pentru înstrăinarea cărții. Mai clar în exprimare a fost Andreian, egumenul schitului Brazi, în februarie 1717, când a cumpărat un *Molităvnic* și a invocat pedeapsa Sf. Onufrie, patronul schitului, pentru „*cine s-ar ispiti să o ie sau să o fure sau să ie cu săla de la svânta mânăstire*, fără voie a lui Dumnedzău, unul ca acela să fie afurisăt și anaftema, proklet și treklet și maranafta. Lemnele și hierul și pietrele și tote câte sînt, să putredzască, dar trupul unuia ca aceluia să nu mai putredzască în vecii veacului, și să aibă pârâși la vreme giudețul pe Svetii Onofrei, a căruia este hramul aice, amin”¹³.

Dacă egumenul Andreian se temea să nu-i fie luată cartea de către un tâlhar pământean, mult mai frecvent cărțile constituiau pradă de război pentru oștenii din armatele care au încălcat de atâtea ori teritoriul Țării Moldovei. La 13 februarie 1717, Mihail Racoviță, domnul Țării Moldovei, a pus să se consemneze povestea unei *Liturghii arhieresti* (sec. XVII): „Dămu știre pentru această sfântă *Liturghie, precum am cumpărat-o de la tătari, cântu (sic!) au prădatu tătarii țara*, din fapta unui bețivu blăstămatu de un ficior a unui Dumitrașco logofet, din neamul Ceurescu, anume Vasile, ce au fostu și stolnic. Care pradă și robie ce au făcut de cându-i Moldova și pân acmu nu au fostu. Trebuie a-i zice toți: fiiul pierzării. Ce oricare preot ar cânta sfânta leturghie pre această sfântă carte, să aibă a-l blăstăma la toate leturghiile. Să n-aibă parte cu H(risto)s, ce cu Iuda și cu trekletul Arie și cu toți cei lepădați de H(risto)s. Și am dat-o la biserica domniei mele din târgu, din Ieși, ce este făcută la Vamă, unde-i hramul înviere Sfântului și Dreptului Lazar, ca să fie acole pân-să va așeza lucrurile, și așezându-să, iar să mergă unde au fostu mai nainte, la mânăstire Bogdăanii”¹⁴.

¹¹ *Ibidem*, p. 455-456.

¹² *Ibidem*, p. 103.

¹³ *Ibidem*, p. 413.

¹⁴ *Ibidem*, p. 412-413.

Cunoscând, probabil, asemenea întâmplări, preotul Dumitrache din Puțeni, s-a asigurat, după 1734, că *Octoihul* (București, 1734) pe care îl avea, „întâmplâ(n)du-s(e) vreo primejduire, adec(ă) ca se s(e) prăpădească, *sau de s-ar robi*, sau furându-s(e) de cineva, și văzind oricine din creștini tipicul acesta, ori auzind cetindu-s(e) de cineva și înțelegân(d) prin tipic acest mai sus nume și nevrând ca se o vădească ș-ar tăgădui-o, unul ca acela se fie neiertat de D(o)mnul și Dumnezeuul și Mântuitorul nostru I(su)s H(risto)s și de Precurata și Prenevinovata sa Maică și de Sf(i)ntii Apostoli și de 318 Oteți cei de la Nichie și se fie despărțit de Sf(â)nta Troiță și se aibă bubele lui Ghiez și cutremurul lui Cain; fierul, arama se putrezască, iar trupul aceluie om să ste întreg în veci de veci, amin. Iar cine o va colăci, acela om se fie iertat și bl(a)gos(lo)vit de D(o)mnul H(risto)s și de toți sf(i)ntii, amin”¹⁵. Așa cum vom arăta la locul potrivit, se observă că păcatul era considerat mult mai grav dacă prădătorul ar fi știut să citească pe carte, ar fi înțeles cui aparține, dar ar fi continuat să ignore dreptul asupra ei.

O situație mai aparte înfățișa, la 10 septembrie 1581, Teofan mitropolitul Sucevei: „Cu bunăvoirea dumnezeiască, *acest Tetraevanghel l-a făcut și l-a ferecat Ion Golia marele logofăt, și chinuindu-l Iancul voievod, nefiind vinovat, în sfârșit i-a tăiat capul și i-a luat toate averile și acest Tetraevanghel, și după aceasta fiind gonit Iancu din domnie, a fugit în orașul Liov. Atunci și eu, Teofan mitropolitul Sucevei, am fugit de frica lui Iancul, și răpind leahul toate averile lui, și văzând și acest Tetraevanghel răpit de strein, și scârbindu-mă cu duhul cum îl defaimă streinii latini, și ca să nu piară amintirea ferecătorului lui, l-am răscumpărat de la leah, dând leșilor 100 ughi pentru Tetraevanghel, și neputând să-l scot de la ei, și încă silindu-i domnița, și cu mare greutate abia l-am scos din mâinile leșilor, și am mai adăogat, dând încă 100 taleri, încât puțin de nu mi-am dat tot al meu, și l-am răscumpărat. Atunci m-am întors înapoi și am venit în țara mea și l-am dat la biserica zidită de mine, cu hramul Cinstului Prooroc Mergătorul înainte și Botezătorul Ioan în mânăstirea Râșca. Așadar, cine din fiii panului Golăi îl va lua, sau soția lui, și voiesc să-l plătească, pentru amintirea părinților lor, ci să dea banii de mai sus, 100 ughi și 100 taleri mânăstirei Râșcăi, și după plată sunt slobozi să-l ia. Iar altfel, cine se va ispiti să-l mute din biserică, acela să fie blestemat, de trei ori blestemat de Domnul Dumnezeu, de Botezătorul*

¹⁵ *Ibidem*, p. 472.

Ioan și de smerenia noastră”¹⁶. Din analiza însemnării rezultă că nici măcar faptul că o danie provenea dintr-un rapt nu justifică anularea ei fără plata prețului corect.

Pentru perioada de care ne ocupăm, din ansamblul însemnărilor editate, cele privitoare la furt nu dețin ponderea cea mai mare, aspect care la prima vedere ar părea surprinzător. Exista, însă, o diferență semantică între *însușirea cărții pentru sine*, cu sensul, probabil, de luare în stăpânire pentru uzul propriu sau, în orice caz, acțiune fără finalitate comercială explicită, și furt. Pentru a putea fi categorisită drept furt, acțiunea ar fi trebuit înfăptuită cu forța sau pe ascuns, de cineva fără legătură cu familia donatorului și să aibă drept scop vânzarea prețiosului obiect spre a obține niște venituri ilicite. Adăugând la toate acestea și semnificația furtului de odoare, sustragerea cărților devenea un păcat extrem de grav din punctul de vedere al mentalității creștine. De aceea, însemnările de pe cărți sugerează că practica a apărut ceva mai târziu în rândul tranzacțiilor cu aceste obiecte și că era destul de rară, motiv pentru care a fost și mai greu acceptată de trăitorii vremurilor amintite. Deosebirea semantică a fost făcută de numeroși donatori. Iată o serie de exemple: în 1550, monahul Ioan, scriind o carte a lui Efreim Sirul, *Cuvântări*, a donat-o mănăstirii Voroneț, locul său de postrig. În finalul însemnării, monahul avertiza: „Dacă cineva ar îndrăzni să *clintească dania mea sau s-o ia sau s-o vândă de la sfânta mănăstire* și de la sfânta biserică, să fie blestemat și îndepărtat de la legea sfântă și de la dogmele celor 318 Sfinți Părinți cei de la Niceia și de Sfântul Mucenic al lui Hristos, Gheorghie, amin”¹⁷. La 3 octombrie 1575, Ion Golia, mare logofăt, și soția lui, Ana, donau un *Tetraevanghel* unei biserici, prevenindu-l pe „cine se va ispiti *să-l ia sau să-l dea altcuiva*, [că] acela are să dea răspuns înaintea groaznicei și nepărtinitoarei judecăți a lui Hristos”¹⁸. Monahul Misail, atunci când a dăruit o *Psaltire* (1579) mănăstirii Neamț, a precizat: „Iar după moartea mea, cine se va ispiti să îndrăznească să o ia de la această mănăstire sau s-o vândă în altă parte sau *s-o facă să fie a sa*, acela să fie blestemat de 318 Părinți cei din Nicheia și să fie la un loc cu Iuda și cu iudeii care au strigat: ia-l, ia-l, răstignește-l! și sângele lui asupra lor; și să se afle la judecată cu cel de trei ori blestemat cu Arie și Evnomie și Dioscor și Sevir cel fără cap și să stea la cumplita judecată a lui Hristos de gât cu cei cărora le spune

¹⁶ *Ibidem*, p. 98.

¹⁷ *Ibidem*, p. 62-63.

¹⁸ *Ibidem*, p. 88.

Domnul: plecați de la mine, blestemaților!, în focul veșnic pregătit diavolului și îngerilor lui; și să fie neiertat de noi, în veci, amin”¹⁹. La rândul lui, fostul episcop de Roman, Eustratie, a dat să se scrie așa numita *Pravilă a retorului Lucaci*, manuscris din 1581, pe care, „după petrecerea mea, las această carte sfintei mănăstiri Putna [...]. Iar *cine ar încerca s-o ia sau s-o risipească de la sfânta mănăstire*, unul ca acela să fie risipit de mânia lui Dumnezeu precum a fost risipit Iuda trădătorul”²⁰.

Mitropolitul Anastasie Crimca scria în mod similar pe cărțile cu care și-a înzestrat ctitoria, mănăstirea Dragomirna. La 6 septembrie 1609, înaltul prelat scria pe un *Tetraevanghel*: „*Cine ar voi să și-o însușească* sau să o fure sau să o vândă de la sfânta mănăstire, acela să fie proklet, blestemat și de trei ori blestemat, anatema, maranata, de la Domnul și Dumnezeu nostru și de la Preacurata lui Maică și de la toți sfinții și să fie lepădat de la Tatăl și de la Fiul și de la Sfântul Duh la înfricoșatul Județ, amin”²¹. La fel, pe *Liturghia* dăruită la 6 iunie 1616, ctitorul afurisea: „Iar dacă cineva o va lua sau o va fura sau o va vinde de la sfânta mănăstire, acela să fie blestemat și afurisit, anathema, maranafta de la Domnul Dumnezeu și de la Preacurata Maică a sa și de la toți sfinții, să aibă pâraș pe Tatăl și Fiul și Sfântul Duh la Judecata de Apoi, amin”²². Ierarhul era la fel de amenințător și în *Tipicul* pe care l-a dăruit la 4 august 1622: „Și dacă cineva va încerca fie să o ia, fie să o vândă, fie să o fure de la sfânta mănăstire fără binecuvântare, să aibă pârași pe Tatăl și pe Fiul și pe Sfântul Duh, care este Dumnezeu întru Sfânta Treime slăvit la strașnica judecată a lui Hristos și să fie blestemat și de trei ori blestemat, anatema, maranatha, amin”²³. Ceva mai târziu, după 1747, un apărător al bunurilor mănăstirii Neamț a scris pe un *Miscelaneu*: „Această carte ce să cheamă *Mântuire păcătoșilor* iaste a sfintei mănăstirii Neamțului, unde iaste hramul Atotțiitorului, iar *cine s-ar ispiti să o scoată din mănăstire sau să o ia sau să o schimbe sau în ce chip ar înstreina-o*, să fie proklet de Domnul Dumnedzău și de Maica Precistă și de toți sfinții și celelante, amin”²⁴.

Severitatea blestemelor este justificată în mod deslușit de Dimitrie jitnicerul, fiul lui Filip Tudoranovici, după 1606, când a

¹⁹ *Ibidem*, p. 91.

²⁰ *Ibidem*, p. 95-96.

²¹ *Ibidem*, p. 146-147.

²² *Ibidem*, p. 163-164.

²³ *Ibidem*, p. 172-173.

²⁴ *Ibidem*, p. 553.

cumpărat manuscrisul intitulat *Patru împărați* (sec. XV) „și l-a dat la Biserica Albă, în târgul Iași, unde este hramul Cinstitei Nașteri a Sfântului și Slăvitului Proroc și înainte Mergător și Botezător Ioan, pentru pomenirea sa și a părinților lui”. Jitnicerul menționa fără ocolișuri paguba produsă lăcașului de cult de cel care ar fi luat cartea de unde a așezat-o ctitorul: „Și cine o va lua de la biserică și nu o va da iarăși la biserică și va fi paguba sfintei biserici, el să dea răspuns înaintea cumplitei și nefățarnicej judecăți a lui Hristos, amin”²⁵.

Revenind la subiectul enunțat la început, faptă pedepsită cu excomunicarea era și *schimbul cărților*, noțiune care în epocă avea sensul de schimbare a locului de danie, nu de schimb al unui exemplar cu altul. În 1567, Grigore, mitropolitul Sucevei, a scris și a donat o *Pravilă și Cronica sârbo – moldovenească* mănăstirii Neamț. „Iar cine s-ar încumeta să o ia sau să o schimbe sau să o vândă, acela să fie blestemat de Domnul Dumnezeu făcătorul cerului și al pământului și de Preacurata lui Maică a lui Dumnezeu și de 4 Evangheliști și de 318 Sfinți Părinți cei de la Nicheia. Și de smerenia noastră să nu fie iertat, amin”²⁶. La 25 martie 1604, Teodosie Barbovschi, episcopul Rădăuților, dăruia *Slujba Sfintelor Paști* mănăstirii Sucevița, atenționându-l pe „cel ce ar îndrăzni s-o ia sau s-o schimbe din sfânta biserică sau s-o vândă, unul ca acela să nu fie iertat de Sfântul și cinstitul Hram și de Preacurata lui Maică și de toți sfinții plăcuți lui Dumnezeu și de smerenia noastră neiertat și sub blestem trimis”. Episcopul a mai dăruit mănăstirii Sucevița un *Molitvenic*, la 5 iunie 1606, cu condiția „să nu fie niciodată strămutat, în veci, din sfânta biserică. Iar cine ar cuteza să-l schimbe sau cu oare și care șiretlic să-l ia și să-l vândă, să fie blestemat și neiertat de Domnul Dumnezeu și de smerenia noastră”²⁷.

Proegumenul Nilă de la mănăstirea Slatina înștiințează că și *contestarea daniei* atrăgea supărarea celestă. Dăruind un manuscris al Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii* (sec. XVI, a doua jumătate), a scris pe dânsul la 30 martie 1583: „Dacă cineva se ispitește într-un fel să pârască sau să vândă de la sfânta biserică, acela să fie blestemat și să aibă pâraș la strașnicul județ pe însuși Domnul Dumnezeu și Mântuitorul nostru Iisus Hristos”²⁸.

²⁵ *Ibidem*, p. 141.

²⁶ *Ibidem*, p. 77-78.

²⁷ *Ibidem*, p. 132 și 138-139.

²⁸ *Ibidem*, p. 100.

Dotând Mănăstirea Dragomirna, Anastasie Crimca, mitropolitul Țării Moldovei, consemna la 7 februarie 1616, pe o *Psaltire cu tipic* (1612), atât tranzacțiile posibile cu cărțile, cât și *locurile în care acestea puteau fi duse* în cazul în care un răufăcător ar fi îndrăznit să le mute din locul în care le-a așezat ctitorul: „Cu toate sînt 6 cărți [dăruite]; să nu aibă voie nimeni să le ia de la această sfântă mănăstire; și cine va încerca să le ia sau să le vîndă sau să le ducă cu vreo înșelăciune de la acest sfânt loc în altă mănăstire, sau în sate mirenești, fără știrea sfântului sobor, să fie blestemat și de trei ori blestemat de Domnul Dumnezeu făcătorul cerului și al pămîntului și de Preacurata lui Maică și de 318 Sfinți Părinți cei de la Niceea și de toți sfinții și de noi să fie neiertat și în acest veac și în cele viitoare și să aibă parte cu Arie cel de trei ori blestemat și cu Evnomiie și cu Siver cel fără cap și cu alți eretici și cu Iuda trădătorul lui Hristos și să putrezească trupul său cât timp va fi încă viu, care va fi întocmai ca și mine, care cu multă sărăcie am fost pus să umblu în alte mănăstiri, cu multe supărări și mi-am pus nădejdea mea în Maica noastră Născătoarea de Dumnezeu, căreia nu i se micșorează mila ei niciodată în veci”²⁹.

Toader Ordze și soția sa Cărstina, prin blestemul pe care l-au scris pe o *Evanghelie* (București, 1723), ce au cumpărat-o pentru a o da „de pomană pintru sufletele noastre, și a părinților, și a fiilor noștri” bisericii Sf. Ioan din Piatra Neamț, în intervalul cuprins între 1723 septembrie 1 și 1724 august 31, oferă o informație suplimentară. Potrivit acestora, *cărțile puteau fi mutate fraudulos dintr-o biserică în alta*: „Iar cine s-ar ispiti, din preoți sau din miriani, să o fure sau să o ducă la altă biserică, să fie blăstămat de Domnul Dumedzău și de Maica Preacurată, și de 12 Ap(o)st(o)li și de 318 Părinți de la Nicheia, și dat anathimii”³⁰.

Așa cum am mai subliniat, beneficiarii donațiilor erau doar posesori, nu și proprietari. În consecință, aveau dreptul de folosință asupra lor, dar le puteau vinde, dona sau lăsa moștenire numai în anumite condiții. În cazul cărților, *schimbarea locului de danie era acceptată* cu acordul donatorului, a familiei sale ori a urmașilor. În cazul lăcașurilor de cult, acestui acord îi mai era necesară încuviințarea mai marelui mănăstirii ori știrea întregului sobor. Iată condiția impusă de popa Loghin din Boureni, care, la 9 august 1558, „a scris această

²⁹ *Ibidem*, p. 161-162.

³⁰ *Ibidem*, p. 426-427.

carte numită *Anghelest* al glasului al cincilea” și a dat-o la biserica din sat: „și cine ar vinde-o sau ar cumpăra-o sau ar pune-o zălog, să fie blestemat de Dumnezeu și de 12 Apostoli și de 4 Evangheliști și de 318 Părinți cei de la Niceia. Numai copiii mei să aibă voie cu ea. Iar pe mine, păcătosul și nenorocitul, nu mă blestemați, ci mă pomeniți, și unde s-ar găsi greșit, îndreptați”³¹. Un *Tetraevanghel*, manuscris din 1578, de la Mănăstirea Florești a fost făcut și ferecat de pan Gliga din Piatra cu soția Evdochia, „să le fie lor spre veșnica pomenire și să fie și fiului lor, Vasilie, și să nu se vândă. Iar cine se va ispiti să-l vândă fără de porunca lor și a părinților lor, sau alt neam, să fie blestemat de Dumnezeu și de toți sfinții. Dar să nu-l vândă, ci să citească într-însul și să roage pe Dumnezeu pentru sufletul lor, cari l-au făcut”³². Remarcăm aici și sublinierea făcută de pan Gliga, potrivit căruia una dintre finalitățile actului donator trebuia să fie lectura³³.

La rândul său, ierodiaconul Ilarion, scriind în august 1557 o *Pravilă* și *Cronica sârbo – moldovenească* pe care mitropolitul Grigore al Sucevei le-a dat mănăstirii Neamț, solicita urgia cerului pentru „cine

---

³¹ *Ibidem*, p. 73-74.

³² *Ibidem*, p. 90.

³³ De altfel, numeroase însemnări conțin referiri la *cititul cărților ca act izbăvitor de păcate*. Cu câțiva ani înaintea panului Gliga, la 5 august 1569, logofătul Petru Albotă dăruia un *Tetraevanghel* mănăstirii Putna „întru amintirea mea și a părinților mei. De aceea, părinților, mă rog, dacă cineva va începe să cetească în ea lucruri de mântuire, pomeniți-ne și pe noi în sfințele voastre rugăciuni, ca și pe voi să vă pominească Hristos întru împărăția sa cerească, amin” (*ibidem*, p. 81). La 12 august 1574, „în ceasul al 9-lea”, „și în zilele domnului nostru Ioan Petru voievod, domn al Țării Moldovei, când au venit păgânii turci și tătari și au omorât pe Ion voievod și pe toți ostașii lui și au cucerit Țara Moldovei mai mult de jumătate”, un anume Trifan, fost preot, copistul unui *Minei pe luna Aprilie*, vindea acel manuscris fratelui său, monahul Misail, pentru 25 de zloți. Mai departe, monahul Misail „l-au dat întru rugă sieși și pentru sufletul său la mănăstirea Neamțului, unde este hramul înălțării Domnului Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos [...implorând:] părinți și frați, dacă cineva dintre voi va citi pe dânsul, iertați-ne și pomeniți-ne în sfințele slujbe. Iar dacă cineva o va lua de la sfânta mănăstire, să fie neiertat de Dumnezeu” (*ibidem*, p. 84-85). În fine, între 1595 septembrie 1 și 1596 august 31, ieromonahul Dositheiu, arhimandritul mănăstirii Putna, a scris un *Minei pe luna Februarie* și l-a dat mănăstirii Sucevița, „întru pomenirea sa și pentru sufletul părinților săi, veșnica lor pomenire. Și pe cine îl va învrednici Dumnezeu a citi și a cânta pe această sfântă carte, să mă pomeniți și pe mine, păcătosul, în sfânta voastră rugă, ca să vă învrednicească și pe voi Dumnezeu în sfânta sa împărăție a cerurilor, amin. Iar cine va încerca să nimicească dania mea de la sfânta mănăstire, să fie neiertat de sfântul hram mai sus zis, amin” (*ibidem*, p. 104).

*a strica dania noastră fără binecuvântarea noastră, să fie blestemat de Mântuitorul nostru Isus Hristos și de Preacurata lui Maică și de toți sfinții*³⁴. Ipolit, prezbiter vicar de la Voivodești, cumpărând împreună cu mama și soția lui un *Molitvelnic* și donându-l, la 20 august 1575, punea sub pedeapsa veșnică doar pe „*cine se va lăcomi după tocmeala lor să o ia sau să o vândă fără voia lor*, acela să fie blestemat de Dumnezeu și de Sfinții Apostoli și de cei 300 și 18 Sfinți Părinți care au fost la Niceea”³⁵. La 20 august 1748, postelnicul Costandin Adam a cumpărat un *Antologhion* (Iași, 1726) de la popa Ion din Bănești, cu 12 lei noi, „ca să fie pentru slujba besearicii și pentru iertare păcatelor noastre. Iar cine o ar fura sau ar lua-o or cu ce vel (sic!) de meșterșug, fără voie me, să fie blăstămat de Domnul Hristos și de Maica Precista și de 318 Oteți de la Nicheia, și de mine neiertat”³⁶.

Numeroase sunt și exemplele privitoare la obligativitatea consimțământului egumenului unei mănăstiri pentru a schimba locul unei danii. Între 1595 septembrie 1 și 1596 august 31, un anume Lucaci nota în numele ieromonahului Misail, care a plătit scrierea unui *Ceaslov*, oferit, apoi, în dar „pentru sufletul său și al părinților săi. Iar cel care va îndrăzni să se atingă să-l ia sau să-l scoată din mănăstire fără *blagoslovenia întregului sobor* să aibe pârâș pe Preasfânta Născătoare de Dumnezeu și pe Arhanghelul Gabriil înaintea înfricoșatei judecăți”³⁷. Dăruind un *Tetraevanghel* (1609), Mănăstirii Dragomirna, la 18 septembrie 1609, mitropolitul Anastasie Crimca avertiza, la rândul său: „*și cine va îndrăzni să și-l însușească sau să-l îndepărteze de la sfânta mănăstire fără binecuvântare* să fie blestemat și lepădat de la Domnul nostru Iisus Hristos și de la Preacurata Lui Maică și de la toți sfinții, la înfricoșatul județ al lui Hristos, amin”³⁸. Oferind în aceeași zi și un *Apostol*, Anastasie Crimca a scris și pe acela: „*Iar dacă cineva ar îndrăzni să-l ia de la sfânta mănăstire fără binecuvântare*, să aibă pârâș la cumplita judecată pe însuși Domnul nostru Isus Hristos și pe Preacurata lui Maică și pe toți sfinții, amin”³⁹.

După aproape un secol, la 25 mai 1716, ieromonahul Ghedeon plătea legarea unei *Psaltiri* vechi (1523), de la Mănăstirea Râșca, motiv

³⁴ *Ibidem*, p. 72.

³⁵ *Ibidem*, p. 87-88.

³⁶ *Ibidem*, p. 557.

³⁷ *Ibidem*, p. 103-104.

³⁸ *Ibidem*, p. 147.

³⁹ *Ibidem*, p. 148.

pentru care se considera dator, în spiritul vremii, să o protejeze în două rânduri printr-un blestem din care aflăm, indirect, că o carte putea fi luată de unde a lăsat-o donatorul cu încuviințarea mai marelui mănăstirii: „Iară de va îndrăzni cineva *fără de poronca părintelui ce-i scris mai sus sau s-o poarte din mână în mână sau din mănăstire să o scoată*, pre unul ca acela îl blastăm rău în ispisohul cel vechi, precum să vede aice la scândură. [...] Iară cine va îndrăzni *să o fure sau să o scoată într-alt loc fără de poronca nastoatelului de la mănăstirea Râcicăi*, unul ca acela să fie supt blăstămului ispisocului celui vechi, în veci neiertat, amin”⁴⁰.

O carte putea fi luată din mănăstire *cu știrea soborului*. Dând un *Ceaslov* (1596), Mănăstirii Moldovița, ieromonahul Misail a pus să se scrie într-însul: „*Cel care va îndrăzni să se atingă să-l ia sau să-l scoată din mănăstire fără blagoslovenia întregului sobor să aibe pârâș pe Preasfânta Născătoare de Dumnezeu și pe Arhanghelul Gabriil înaintea înfricoșatei judecăți*”⁴¹. O anume Agapia cumpăra și dăruia mănăstirii Moldovița un *Tetraevanghel*, (sec. XVI), la 3 ianuarie 1615. „*Și care se va atinge și îl va lua din sfânta mănăstire fără binecuvântarea egumenului și a sfântului sobor*, să fie blestemat de cei 318 Sfinți Părinți și de toți sfinții, amin”⁴². Chiar dacă avea acordul mai marilor mănăstirii să ia o carte, dar *nu o mai înapoia*, făptuitorul intra din nou sub incidența mâniei divine. Dând un *Tetraevanghel* mănăstirii Solca, Ștefan voievod, fiul lui Ștefan Tomșa, era foarte ferm: „*Cine o va lua din sfânta mănăstire pentru oarecare trebuință sau cu binecuvântarea soborului sau și fără binecuvântare și nu va înapoia-o iarăș la mănăstire*, unul ca acela să fie afurisit și de 3 ori afurisit de Domnul Dumnezeu și de Preacurata și Purure Fecioara Maica lui Hristos și de Sfinții Primi Apostoli Petru și Paul și de toți sfinții, amin. În anul 7124 [1616], luna august 1”⁴³. În schimb, așa cum vom arăta la locul potrivit, cei care își recunoșteau greșeala și aduceau cartea înapoi, erau iertați.

Nici chiar cel care *împrumuta o carte pentru a învăța* de pe dânsa nu era iertat dacă nu avea acordul posesorului de drept. „Iar dacă cineva o va vinde sau o va lua și o va tăinui de spre sfânta biserică, să fie neiertat de Dumnezeu și de Sfântul Ioan. *Iar cel ce o va lua pentru învățătură, și el iarăși să nu o ia fără binecuvântarea iereului, și iarăși*

---

⁴⁰ *Ibidem*, p. 406-407.

⁴¹ *Ibidem*, p. 103-104.

⁴² *Ibidem*, p. 159.

⁴³ *Ibidem*, p. 164-165.

să o dea în mâinile lui, ca să-l binecuvânteze Dumnezeu și să-i descopere lui toată înțelepciunea Duhului Sfânt, scrisă în cartea aceasta, amin, amin, amin”⁴⁴, scria Dimitrie pitar pe un manuscris, *Din cărțile Vechiului Testament* (sec. XV), pe care l-a dăruit Bisericii Albe din Iași la 10 februarie 1606.

Înșușirea cărții și mutarea ei din locul unde a fost donată inițial era de neînchipuit pentru simțul comun, neputând fi altceva decât rezultatul unui imbold diavolesc asupra omului. Episcopul Efreem al Rădăuților a scris pe un *Tetraevanghel*, pe o *Psaltire* și pe un *Octoih*, în anii 1613, 1614 și 1624, că „cineva [numai] cu îndemnare diavolească ar îndrăzni să-l ia și să-l strămute de la mănăstire în alt loc, [pentru fapta lui meritând] să fie blestemat de Domnul Dumnezeu, făcătorul cerului și al pământului, și de Preasfânta lui Maică și de 318 Sfinți Părinți de la Nicheea și de toți sfinții și să aibă parte cu Iuda”⁴⁵. La rândul lui, Anastasie, episcopul Rădăuților, scria pe un *Liturghier* (1641) pe care l-a dăruit mănăstirii Moldovița: „*Cel ce din uneltire diavolească se va atinge să-l ia și să-l mute din locul acesta în altul, unul ca acela să fie blestemat de Domnul Dumnezeu și de Preacinstita (Sa) Maică. Și să-i fie pârâș Arhanghelul Gavriil la înfricoșata judecată a lui Hristos, amin*”⁴⁶. Episcopul s-a considerat obligat să fie la fel de protector și cu cea dintâi tipăritură din Țara Moldovei, *Cartea românească de învățătură* (Iași, 1643), pe care a cumpărat-o pentru a înzestra mănăstirea Moldovița, locul său de postrig, la 20 martie 1644. „Iar cine-l va îndemna diavolul de să va ispiti a lua pri înșă și a o muta di la acesta loc într-altul sau a o vende cuiva, acela ca să fie blăstămat de Domnul Dumnedzeu și de Preacurata a lui Maică și să-i fie lui pârâș Arhanghelul Gavriil la înfricatul giudețul lui Hr(istos) și de niște păcătoși ca noi să fie neiertat în veaci”⁴⁷. La 8 iulie 1646, Gavriil hatmanul și cneaghina lui, Liliana, înzestrau mănăstirea Agapia, ctitoria lor, cu o *Evanghelie* manuscrisă, pe „care au și ferecat-o împregiur și în lăuntru cu aur”, blestemând: „*Dacă cineva, din îndemnare diavolească s-ar încerca a o răpi de la sfânta biserică mai sus scrisă, acela va da seama înaintea înfricoșatului și nefățarnicului judecător, și Sfântul Arhanghel Mihail să-i fie pârâș la înfricoșatul județ al lui Hristos, amin*”⁴⁸. Expresia se mai regăsește pe o *Evanghelie* slavonă, manuscris

⁴⁴ *Ibidem*, p. 136-137.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 153, 156, 176.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 198.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 218.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 224.

din 1643, de la Mănăstirea Secu și pe un *Molitvenic* slavon, manuscris din 1668, de la Episcopia Romanului⁴⁹.

La 15 decembrie 1554, Grigorie, al treilea logofăt, numit Fierâie, împreună cu soția sa Frosina, dăruia mănăstirii Neamț un *Tetraevanghel* „pe piele și cu litere de aur, peste tot ferecat în argint și aurit tot”, împreună cu alte bunuri. Cu acel prilej, logofătul îi hărăzea celui care „va strica dania noastră și pomenirea, să fie blestemat și sub jurământ și să dea cuvânt pentru păcatele noastre înaintea înfricoșatei judecăți a lui Hristos”⁵⁰.

Gheorghe din Lozna, pârcălab de Hotin, împreună cu soția sa Cristina, erau și mai înverșunați la 22 martie 1599, când dotau biserica din cetatea Hotinului cu un *Tetraevanghel* ferecat: „Iar cine va îndepărta sau va lua această danie a noastră de la această sfântă biserică, sau o va pune zălog și va [...]”⁵¹ mișca din acest loc sfânt, din cetatea Hotin, unde este hramul Adormirii Preasfintei Stăpânei noastre Născătoare de Dumnezeu, să fie blestemat și afurisit de cei 318 Sfinți Părinți și de cei 12 Apostoli, să fie anathema în numele Domnului. *Eu, Gheorghe pârcălab, împreună cu doamna mea, am vrea cu un asemenea om care ar voi să ia această sfântă carte și să o îndepărteze din acest sfânt loc unde am dat-o noi, să ne întâlnim la Judecata de Apoi, unde nu există fățărnicie*”⁵².

Buni cunoscători ai principiilor de drept, autorii însemnărilor făceau deosebirea între fapta simplă, săvârșită în urma unui impuls necugetat, și cea săvârșită cu intenție. De aceea, la 8 aprilie 1713, Năstasă și jupâneasa lui Irina, după ce au reparat, au completat paginile lipsă și au legat, cu cheltuiala lor, o *Carte românească de învățătură* pe care au donat-o bisericii Sf. Neculai, „care beserică este aproape de Păcurari, de latura târgului”, au stipulat în paginile ei: „Iar cine s-ar scula dentru al besericii cliros, *au cu gândul are gândi*, preut sau diiacon sau țercovnic, *să s(e) ispitească să o fur(e) sau să o vânză, așijdere și la cine ar căde și ar ceti acest tituluș și n-ar mărturisi*, unii ca ceaia să fie afurisiț(i) și anatema și blăstămat de 318 Părinți Sfinți i((e) vß Nikei zako polo(i)⁵³. Fierul, pietri(le) să rugenească, iar trupul lor să ste întreg până la a doa venir(e) a giudecătorului celui strașnic, parte și lăcașul lor să fie la un loc cu a (a)furisitului Arie, să-i înghită pământul de veci ca pre Daftan și

⁴⁹ *Ibidem*, p. 260, 266-267.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 68-69.

⁵¹ Lipsă în textul însemnării.

⁵² Caproșu, Chiaburu, *op. cit.*, p. 112-113.

⁵³ Care au statornicit lege la Nicheia (n. ns.).

Aviron, în veaci să-i poruncească parte pâharului lor să fie foc și spuză”⁵⁴. După câțiva ani, între 1720 septembrie 1 și 1721 august 31, popa Luca din satul Manic, cumpărându-și o *Carte românească de învățătură* în târgul Sucevii, a scris pe dânsa: „Iar cine ar fura această carte să fie neiertat [...]”⁵⁵, iar cine o (ar) fura și ar șterge, ar cuteza să șt(e)argă acest ispișu, chiar să tăgăduiască, tot să fie afurisit și trecleat și proclit și neiertat în veci”⁵⁶. La 1 iunie 1731, Marin medelnicerul a cumpărat un *Penticostar* (București, 1618), „și am pus-o la biserica noastră unde este hramul Sfântului Marelui mucenic Gheorghie, ca să fie pentru slujba sfintei biserici ce este în satul Țigănești, în ținutul Putnei, la Gârbe; și cine s-ar ispiti ca să o fure, sau ar și găsi-o pierdută sau la altă biserică, ci vor vede și nu o vor colăci și nu vor spune, să fii blestemat de Domnul Dumnezeu și de Preacurata sa Maică, și de Sfinții 12 Apostoli, de 318 Sfinți Părinți de la Nicheia, și să-l găsească cutremurul lui Cain, și bubele lui Ghiezi; hierul, pietrile să putrezască, iar trupul aceluia să ste întreg și nedezlegat, iar cine o vor afla și vor da-o, să fie iertați și blagosloviți de Domnul nostru I(su)s Hristos, în veci, amin”⁵⁷. Cunoștea diferența, după anul 1746, și un anonim a „cumpărat de la București un *Mărgărint* cu 7 lei și un *Molitvelnic* cu 7 lei și o *Leturghie* cu 4 lei și o *Psaltire* cu 3 lei, de la Râmnicul Sarat, și un *Ceaslov* de Rădăuț(i) cu 7 lei și o *Pravilă* cu 2 lei, de Iași, toate românești. Și aceste toate le-am închinat Sfintei Troițe în Țara Moldavei, în Țara de Jos, în ținutul Bacăului, la satul Dărmăneștilor, supt poalele Muntelui Lapoșului, în Poiana Rimcei, unde se cinstește și să prăznuiește Preasfânta și Nedespărțită Troiță. Iar cine ar fura-o sau o a vinde sau întru alt chip s-ar ispiti să o depărteze de la sfânta *Sehăstrie*, cu gând desevărsit, acela să fie de trei ori anaftima și proclit, anaftima să fie, anaftima să fie, anaftima să fie. Și cel ce ar videa vânzând sau depărtată vreuna și ar ști pricina și nu ar spune și acela să fie blestemat, amin, amin, amin”⁵⁸. În fine, la 15 februarie 1749, un anume Petre a cumpărat un *Triod* (sec. VIII) și l-a dat de pomană la biserica din satul Dărmănești, de pe apa Trotușului. „Și s-au dat în mâna lui Echim să-i fie în samă și să-i poarte grijă. Iară cine să va ispiti să-l fure sau să-l vânză sau să-l schimbe sau să-l mute sau să-l schimbe cu gând desăvârșit, să fie blăstămat de

⁵⁴ Caproșu, Chiaburu, *op. cit.*, p. 394-395.

⁵⁵ Lipsă în textul editat.

⁵⁶ Caproșu, Chiaburu, *op. cit.*, p. 421.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 453.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 510.

Sf(â)nta Troițe și de Maica Precista și de cei 12 Apostol(i) și de 7 săboară și de 318 [de] Oteți Sf(i)nți și de toț(i) sf(i)nții și să pătîmască ca Avisalom și să fiie ca Arie și să crepe ca Iuda și de smerenie no(a)stră încă să fiia blăstămat de 3 ori și hierul, lemnul, piatra să putrede(a)scă și să se topască, iară trupul aceluia ba. Și să aib(ă) părașu la dreptul giudețu pre D(o)mnul H(ri)sto(s) și pre Maica Precistă și pre Prepodobna Paraschiva și dovadă pre D(u)hul Sf(â)ntu. Anaftima, anaftima, anaftima să fie, să fie, să fie, amin, amin, amin. Și de mine, mai micul tuturor ier(o)monahu Pahomiia, ieromonah încă să fiia afurisit, amin, amin, amin”⁵⁹.

Pentru a nu fi inclus în tagma răufăcătorilor, episcopul Sava de Roman se proteja împotriva unei eventuale rele intenții a urmașilor săi la 10 februarie 1716. După ce a luat cu împrumut un *Praxiu*, manuscris 1652, de la mănăstirea Bisericiani, a scris pe dânsul: „Acestu izvod de *Pracsii iaste a sfintei mănăstiri Besărecanilor și s-au adus aici la Episcopie la Roman, la școală pentru treaba învățaturii; și de s-ar tâmpla a rămănia aici la Episcopie pe urma noastră și pe cine-r alege Dumnezău episcop și ar popri-o sau ar tăgădui-o, sau preut sau miren, cine ar ascunde-o și n-ar vre să o dia iar la mănăstire la Besărecani, să fie afurisit și neiertat în viaci. [...] Sava episcopul de Roman, când s-a întreba, să să dé”⁶⁰.*

Legată cu strașnice blesteme era *păstrarea cărții în familie*. Posesorii particulari de cărți fiind puțini în perioada cercetată, și însemnările cu acest subiect sunt mult mai puține, comparativ cu alte categorii de însemnări. În 1551, popa Ioan și Stan au cumpărat un *Tetraevanghel*, „să le fie rugă lor și femeilor lor și copiilor lor și părinților lor și nepoților lor. Și apoi s-a trudit și popa și Stan și au spus cuvinte copiilor lor, fiilor și fiicelor și nepoților și rudelor lor, tuturor, *să nu vândă această rugă*, să fie îndreptare înaintea Domnului. *După aceea, blestemă popa și Stan pe tot neamul pentru această carte, dacă cineva o va lua, sau din fii sau din fiice sau din rudele lor sau hoțul care o va fura, sau cine o va vinde sau cine o va cumpăra*, să fie blestemat de 318 Sfinți Părinți cei de la Niceea și să fie osândit înaintea Domnului la înfricoșata judecată”⁶¹. În 1562, popa Ghiliman a cumpărat un *Sbornic* cu 40 de zloți, „întru ruga sa și a soției sale Tudora [...], *cine va vinde această carte să fie blestemat de 3 sute Părinți, cei de la Nicheia*”⁶².

⁵⁹ *Ibidem*, p. 561.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 406.

⁶¹ *Ibidem*, p. 66.

⁶² *Ibidem*, p. 75-76.

Cărțile fiind scumpe, scrise și dobândite cu trudă și cu mari eforturi bănești⁶³, se regăsește uneori în însemnările cu blestem și anatemizarea *furtului cărților aflate în posesia persoanelor particulare*. În 1579, diacul Ștefan a scris pentru popa Ivașcu din Berledești un *Tetraevanghel*, primind în schimb un bou. „Iar cine ar fura această carte, să fie blestemat de Sfinții 318 Părinți cei de la Niceea, să fie blestemat de învățatura celor 7 Soboare, precum și anathema, în acest veac și în cel viitor”⁶⁴. La 8 septembrie 1597, Dosoftei, arhimandritul mănăstirii Putna, dă de pomană ucenicului său, ieromonahul Theodor, o *Psaltire* și un *Ceaslov*. „Și după plecarea mea dintru cele de aici, cu blestem am lăsat-o să fie a ucenicului meu [...]. Iar cine va îndrăzni să o ia, să fie blestemat și neiertat de Dumnezeu și de noi”⁶⁵. Se știe că o persoană intrată în cinul monahal nu mai putea fi numită *particulară*, din cauză că făcea parte dintr-o *comunitate monahală* și se supunea regulilor impuse de dreptul canonic. Cu toate acestea, dania arhimandritului Dosoftei a fost posibilă, deoarece monahii puteau avea pentru folosința personală cărți proprii, diferite de cele ale lăcașului în care viețuiau, pe care aveau voie să le transmită altor monahi. Mitrofan, episcopul de Roman, își informa atât contemporanii cât și urmașii că posesorul unei astfel de cărți putea să o lase cui dorea. Între 1609 septembrie 1 și 1610 august 31, prelatul a cumpărat o *Carte de cântări* „și a dat-o ucenicului său, ieromonahul Varlaam, să fie lui pentru slăvirea în cântece a lui Dumnezeu cel într-o Treime slăvit, până ce el va fi în acest trup muritor. Și cui va vrea să o dea sau iarăși să o vândă, să-i fie cu bună voie, iar cine l-ar amenința sau l-ar dojeni, acestea să cadă pe capul lui și să fie neiertat de Domnul”⁶⁶.

Cărțile fiind scumpe, înstrăinarea lor devine tot mai frecventă, astfel încât, de la un anumit moment, imprecategoriile încep să îi vizeze nu doar pe vânzătorii exemplarelor provenite din donații sau furt, ci și pe cei care ar fi *ispitiți să cumpere* asemenea bunuri. După 1567, Vlad și cu sora lui, Marina, cumpără un *Pracsiu*, pe care îl dau de pomană popii Iacob. „Iar cine o va vinde sau o va cumpăra să fie anathema și de trei

⁶³ În acest sens, la 1515, diacul Gavril mărturisea: „Această carte (*Tetraevanghel*) am scris-o pentru 12 zloți, și am scris în multă strămtoare, și în familie și în grea muncă, fratelui meu mai mic și al doilea, popa Streșină de la Sărăcinești” (*ibidem*, p. 39-40). Între 1720 septembrie 1 – 1721 august 31, popa Luca din satul Manic a cumpărat o *Carte românească de învățătură* pe care a „dat 12 lei bătuți”, într-o vreme în care „un cal a fost prețul 6 lei, să să știe” (*ibidem*, p. 421).

⁶⁴ *Ibidem*, p. 94.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 108.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 145.

ori blăstemat și de către 318 Părinți care sunt în Nicheia și de 12 Apostoli să fie afurisit”⁶⁷. La 18 decembrie 1598, Gligorcea Crăciun, mare vornic, dona mănăstirii Vatoped de la Muntele Athos un *Tetraevanghel* grec din sec. X-XI, punând o serie de condiții testamentare și precizând: „Dacă cineva va îndrăzni a strica întocmirea și așezământul nostru, să aibă a da seamă în fața strașnicei și fără fățarnicie judecăți a lui Hristos de toate păcatele lor. *Vânzătorii sau cumpărătorii* să fie blestemați de Domnul Dumnezeu și de Preacurata lui Maică și de trei ori blestemați de cei 318 Sfinți și Purtători de Dumnezeu Părinți de la Niceia și de cei patru Evangheliști: Matei, Marcu, Luca și Ioan, și de toți sfinții și să aibă parte cu necuratul și blestematul Arie și cu părtașii lui”⁶⁸. Însemnările de acest fel fiind foarte multe, ne limităm doar la aceste exemple.

Cea dintâi mențiune cunoscută a unei *cărți zălogite* din Țara Moldovei poate fi doar aproximată, undeva după 1491. Este vorba de *Tetraevanghelul lui Alexandru, fiul lui Ștefan cel mare*, manuscris din 1491, fost la Muzeul Rumianțev de la Moscova (Federația Rusă). Alexăndrel a pus să se scrie pe carte că „fiul lui Ștefan voievod, Ioan Alexandru [...], a răscumpărat acest *Tetraevanghel* care a fost în zălog”⁶⁹, fără a lămuri împrejurările. La 9 august 1558, popa Loghin din Boureni, după ce a scris un *Octoih* și l-a dat bisericii din sat, considera necesar să-l afurisească pe cel care „ar vinde-o sau ar cumpăra-o sau ar pune-o zălog, să fie blestemat de Dumnezeu și de 12 Apostoli și de 4 Evangheliști și de trei sute și optsprezece Părinți cei de la Niceia. Numai copiii mei să aibă voie cu ea”⁷⁰. Observăm că fiind preot de mir și supunându-se unui regim diferit de cel monahal, popa Loghin păstrează dreptul de folosință asupra cărții pentru urmașii săi. După aproape un secol, la 12 mai 1650, popa Ioan Albu a scris și el pe un *Apostol*, manuscris din 1650, donat de „robii lui Dumnezeu Andronic, Gheorghe, Theodor, Sofronia [...] la hramul Sfântului Arhistrateg al lui Hristos Mihail, pe vecie, ca să nu fie îndepărtată de la acest sfânt hram. Iar dacă cineva o va vinde sau o va pune zălog, să fie blestemat în vecii vecilor de 318 Sfinți Părinți purtători de Dumnezeu, cei de la Nicheia”⁷¹.

---

⁶⁷ *Ibidem*, p. 78-79.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 110.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 16.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 73-74

⁷¹ *Ibidem*, p. 229-230.

Autorii blestemelor îi ajută pe cercetători să afle *categoriile de răuvoitori ce își însușeau cărțile sau doar frumoasele lor podoabe*. Între aceștia se aflau, cu precădere, familiile donatorilor și monahii. Cei dintâi stricau daniile, probabil din cauza vreunui litigiu decurgând din dreptul de moștenire ori de protimisii. Din acest motiv, o anume Ana, călugărită Patavina, atunci când a cumpărat un *Tetraevanghel*, manuscris din secolul XVI, cu 28 de zloți, și l-a dat „pentru sănătatea sa și pentru sănătatea copiilor săi și pentru iertarea păcatelor lor și a tuturor celor vii și morți”, s-a asigurat că nimeni nu-i va strica dania, punându-l pe popa Ivan din Zahaicani să enumere pe toți posibilii contestatari: „*Iar după viața noastră, pe cine-l va alege dintre copiii noștri, dintre nepoții noștri și dintre strănepoții noștri și din părinții noștri, să fie această carte nevândută, ci să se învețe cu ea pentru sănătatea lor și pentru iertarea păcatelor lor. Și cine va vinde această carte, iar el să fie blestemat în acest veac, și în viitor să fie anathema de cei 318 Părinți de la Niceia. Și a scris această scrisoare popa Ivan de la Zahaicani, puțin la minte, amin, arip*”⁷². La 5 februarie 1535, Mathei, mare vistiernic, dăruind un *Tetraevanghel* mănăstirii Dobrovăț, pentru sufletul său și al fratelui său Sima vistiernic, care plătise scrierea, iar el ferecătura, nu ezită să-și blesteme familia dacă ar îndrăzni să nu respecte ofranda: „*Cine s-ar încumeta din fiii noștri sau oricine din neamul nostru să ia sau să strice această danie a noastră, acela să fie blestemat de Domnul Dumnezeu, făcătorul cerului și al pământului, și de Preacurata lui Maică și de toți sfinții care au plăcut lui Dumnezeu, amin*”⁷³. La 8 aprilie 1578, Grigore Ghenghea a cumpărat o *Liturghie* în manuscris și a dat-o „în mănăstirea lui Iosif, unde este hramul Bunei Vestiri a Născătoarei de Dumnezeu, ca să fie lui pomenire, și soției sale Anesia, și copiilor lor, și părinților lor. Și nimeni din neamul meu sau din fiii mei sau oricine, să nu o clinească de la sfânta biserică. Iară cine ar vrea să clinească să fie tovarăș vrăjmașului, adică al diavolului, să trăiască cu el în chinurile veșnice”⁷⁴. În anul 1550, ieromonahul Chiprian, egumen și stareț, a cumpărat un *Tetraevanghel* și l-a dat mănăstirii Doamnei, numită și Pantocrator, de lângă Botoșani, cerând ca „nimeni să nu-l strice cât va fi mănăstirea. Iar cine va vrea să-l strice, sau din copiii noștri, sau din călugări cât va sta mănăstirea, acela să fie blestemat de Dumnezeu și de Sfânta Născătoare de Dumnezeu și de 318 Părinți care

⁷² *Ibidem*, p. 114-115.

⁷³ *Ibidem*, p. 50-51.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 252.

au fost la Nicheea⁷⁵. La 22 iunie 1613, Stefca și soția lui Dolca, a cumpărat un *Tetraevanghel*, manuscris din 1613, pe care l-a dăruit bisericii Adormirii Maicii Domnului din Botoșani, „pentru sufletul părinților săi și pentru sufletul său și al soției sale [...]. Iar după viața lui, *cine-i va fi fiu sau fiică sau neamul lui sau oricine va fi*, să n-o ia de la sfânta biserică. Iar cine va încerca să o ia, iar acela să fie blestemat și nimicit de cei 4 Evangheliști și de cei 318 Sfinți Părinți și de cei 12 Apostoli și să aibă trai cu diavolii cei turbați, amin⁷⁶. La 15 august 1652, Apostol și soția lui, Ana, din Nărești, au cumpărat un *Apostol*, manuscris din 1652, pe care l-au dat de pomană la biserica din satul Dolheni. „Iar după moartea mea, *cine va rămâne, sau neamul nostru sau frații mei sau surorile mele și nurorile mele și nepoții mei, cine se va alege mai apropiat*, să nu vândă sfânta carte, și s-o întărească. Iar cine ar încerca s-o fure sau s-o vândă, să fie blestemat și de trei ori blestemat și anathima, de Sfinții Părinți 318 care sunt la Nicheia, amin⁷⁷. După câteva decenii, între 1586 septembrie 1 și 1587 august 31, Ioachim, patriarhul Antiohiei, a dat un *Tetraevanghel* în manuscris lui Gheorghe, episcop de Rădăuți, care, la rândul lui, l-a dăruit mănăstirii Sucevița, stigmatizând pe „*cine se va încumeta să îl ia, sau episcop sau cineva dintre călugări*, iar acela să fie neiertat de Hristos Dumnezeu, Mântuitorul nostru Iisus Hristos și de 318 Părinți cei din Nicheia și să fie socotit ca Iuda Isariotul⁷⁸”.

La o dată ulterioară anului 1604, un *Tetraevanghel* a fost cumpărat de frații Carp și Simeon împreună cu familiile lor, pentru satul Nesteroveț. Din însemnarea cu blestem pot fi aflate alte categorii de posibili stricători de danii: „Cine va îndepărta această carte cu numele *Evanghelie* din acea sfântă biserică, *nici fecior, nici prieten și nici preot*, dacă o va îndepărta, apoi cu el voi avea judecată înaintea judecății lui Hristos, când Hristos însuși va veni să judece viii și morții⁷⁹”. La un moment dat, această carte a ajuns în posesia medelnicerului Iordache de la Pașcani, care a donat-o bisericii din Cârligi. Bun cunoscător al moravurilor vremii sale, medelnicerul s-a asigurat și el că oricare dintre cei care „s-ar ispiți să o înstreineze de la ace sfântă beserică unde au dat-o titorii, să fie afurisitu și anathima și aranathima și blăstămat de Tatăl și

---

⁷⁵ *Ibidem*, p. 61-62.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 155-156.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 236.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 101.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 132-133.

de Fiiul și de Duhul Sfântu și d(e) toate cetile îngerești și de trei sute și opt oteți carii sintu la Nechidie (*sic!*) și de Sfinții Vasili cel Mare, Gligorie Bogoslovu și Ion Zlataust și de toți sfinții. *Oricine s-ar greși să o ie de la biserică, ori călugăru, ori preut, sau diacu, sau alții din prostime, și dacă va înțelege scriptora și n-o va băga în samă, să o ducă de unde poroncește scriptora, să fie afurisito de Dumnezeu și de noi caria am scris aice*⁸⁰. Păcatul era considerat mult mai grav dacă prădătorul ar fi știut să citească pe carte, ar fi înțeles cui aparține, dar ar fi continuat să ignore dreptul asupra ei. Același lucru îl sublinia și un anume Iachim, la sfârșitul secolului al XVI-lea, atunci când a cumpărat și a dăruit un *Tetraevanghel* bisericii din satul Petricani, „să fie nestrămutat în veci din biserică; iar *cine s-ar încumeta să-l fure sau altfel să-l îndepărteze din sfânta biserică împotriva acestui înscris al nostru*, acela să fie blestemat de Hristos și de 318 Sfinții Părinți și să-i fie pârâș Sfântul Mihail la strașnica judecată a lui Hristos, amin”⁸¹.

Interdicția de înstrăinare se aplica deopotrivă cărții manuscrise și celei tipărite. Fostul staroste de Putna, Broștog, și soția lui Candachia au cumpărat un *Tetraevanghel* imprimat la București, în anul 1574, de ieromonahul Lavrintie. „Și a dat această carte la sfânta biserică să-i fie lui pomenire și să fie ajutor în ziua judecății cumplite. Iar apoi, *cine s-ar găsi din fiii mei, care s-au născut din corpul nostru, să vândă acela această carte sau din rudele noastre*, iar să fie proclat și anatema de cei 318 Părinți din Niceia și de 12 Apostoli, ci să lase și acela această carte la sfânta biserică, să fie pomană”⁸².

Imprecția țintea nu numai asupra înstrăinării, ci și a *păstrării necorespunzătoare a cărților*. Trăind într-o vreme în care cărțile erau împodobite cu *bogate ferecături*, Petru Rareș a vrut să se asigure că *Tetraevanghelul* pe care l-a făcut și l-a dat mănăstirii Xiropotam de la Muntele Athos, la 21 noiembrie 1535, își va păstra intactă ferecătura: „Și dacă va încerca cineva să-l ia de acolo sau *să rupă argintul de pe el*, acela să fie afurisit aici și pe cealaltă lume”⁸³.

Într-un alt timp, fiind probabil un bun cunoscător al năravurilor omenești, monahul Ioil, care a cumpărat o *Evanghelie* tipărită la Snagov, în 1697 și a dăruit-o schitului Lapoș, era și el foarte înverșunat împotriva virtualilor răufăcători. „Iară cinia s-ar întâ(m)pla *să o*

⁸⁰ *Ibidem*, p. 133-134.

⁸¹ *Ibidem*, p. 126.

⁸² *Ibidem*, p. 86.

⁸³ *Ibidem*, p. 51-52.

depărtiază cu gând desăvârșit di la sf(â)nta beserică sau să o vânzî sau să furi sau să lipsască slovine aceste în vrun feli și le strice, să fie blăstămat de Sf(â)nta Troiță și de Maica Precistă și de cei 12 Apostoli și de Sf(i)nți(i) Pro(o)roci și de Sf(i)nții Mucenici și de Prepodobnici și de Precuvioși și de toță sf(i)nți(i) și de cei 318 de Oteță Sf(i)nți di Nichiia și de cei 70 de Apostoli și de toț(i) sf(i)nții. Hierul să putrezască, pietrile să putrezască, pământul să să topască, iară trupul aceluia să șaze întregu pân la Sf(â)ntul județ și atunci să aibă părtaș pre Sf(i)nții îngeri și să fie în blăstăm̃ul lui Arie și să pătîmască crepare(a) Iudii și patima lui Avisalon și să fie de trii ori proclētu și să aibă parte cu Iuda și să rămăia supt mânia lui Dumnezeu și de smerenie noastră încă să fie neiertat unul ca acela ce o ar fura sau o ar vinde această sf(â)ntă *Evanghelie* di la Sf(â)nta Troiță”⁸⁴.

În anii 1744 sau 1745, Gavriil țăranul a cumpărat cu 15 lei un *Triod* de Râmnic și l-a făcut pomană la sihăstria Dărmăneștilor, dar a pus să se scrie pe el mare blestem: „Iară cine să va întă(m)pla să o furi sau să o vânze sau să ascunze slovele sau să le raze sau să le strice cu niscare meșteșuguri sau or în ce feli a vre să o prăpădească și să o răsipască de la Sf(â)nta Troițe cu gând desăvârșit să fie anaftima, să fie blăstămat de Sf(â)nta Troițe și de Maica Precistă și de cei 12 Apostoli, de cei 318 de Oteț sf(i)nți di la săborul din Nichie și de toț sf(i)nții, să pătîmască ca Iuda și ca Arie și ca Avisalon și ca Ham și de smerenie noastră încă să fie ne(ie)rtat unul ca acela, precum și mai sus s-au auzit”⁸⁵. Sensul mențiunii privitoare la stricarea slovelor este acela de a falsifica documentul, adăugând sau ștergând cuvinte pentru a modifica textul însemnării și, implicit, mențiunea de proprietate. Mergând mai departe în timp, la 15 decembrie 1752, un Lupul R. nota pe o *Carte românească de învățătură*: „Iar cine au rumtu filile rumpă-i-se dzilile, dar nu ce i-au rumtu cu greșeală, cene ci-au rumtu într-adinsu, d-au fostu cu mi(n)te”. Cel care „va schimosi fără rânduială [exemplarul de la Corpadea urma] să fie anatemat”⁸⁶. Și, în fine, un mucalit a scris pe un *Apostol* (București, 1743), aflat la un moment dat într-o biserică din Vatra Dornei: „Acestor slove le trebuie tarniță, căci sunt prea mari: ar

⁸⁴ *Ibidem*, p. 327-328.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 526.

⁸⁶ Ilie Corfuz, *Însemnări de demult*, Iași, Editura Junimea, 1975, p. 196; Florian Dudaș, *Manuscrisele românești medievale din Crișana*, Timișoara, Editura Facla, 1986, p. 117; idem, *Vechi cărți românești călătoare*, București, Editura Sport – Turism, 1987, p. 105.

putea aduce cu dânsle mălaiu de la țară! Dar nu-ți iaste mai lesne să le faci mai mici, să nu mânjești cartea, că șeade rău?”⁸⁷

Furtul prețiosului obiect reprezentat de carte era un păcat extrem de greu și din această cauză cel care își recunoaștea greșeala *putea fi iertat dacă aducea cartea înapoi*. În 1705, s-a scris pe un *Triod* (Lwow, 1699), că „este a sfintii bisarici a Banului din Iaș, iar cine ar fura-o sau ar lua-o făr(ă) știre preuților să fie afurisit și blăstămat de Domnul Dumnezeu și de Maica Precista, iar cine ar aduce-o la bisăric(ă), să fie iertat și blagoslovit”⁸⁸. O faptă remarcabilă era și returnarea unei cărți găsite. Iată exemplul câtorva manuscrise scumpe furate de tătari și de cazaci. Pe un *Tetraevanghel* (sec. XVI), păstrat azi la Muzeul de Artă al României, există următoarea notă: „*Acest Tetraevanghel a fost robîit de păgânii tătari și nu se știe de la ce loc a fost înainte și cine l-a făcut. Și l-a răscumpărat robul lui Dumnezeu pan Ioan Golâi, mare logofăt, și a dat pe dânsul 1200 aspri. Și era stricat și l-a îndreptat și l-a înfrumusețat, și l-a dat în biserica lui Dumnezeu din târgul Iașilor, la margine, unde este hramul Înălțării Domnului Dumnezeu și Mântuitorului nostru Isus Hristos, pentru sufletul său și al soției sale Ana, și al copiilor lor, și al părinților lor, și pentru sufletul aceluia care mai înainte l-a făcut și s-a străduit. În anul 7083 [1575] mart(ie) 9*”⁸⁹. O însemnare asemănătoare s-a făcut și pe așa-numitul *Tetraevanghel de la Humor*, manuscris din 1473: „În cursul anului 7165 a venit Timuș cu cazacii aici, în Țara noastră a Moldovii, pe când se afla doamna lui Vasile voievod închisă în cetatea Sucevei. Și pentru că Timuș Hmielnițchi era ginerele lui Vasile voievod, a venit cu oaste ca s-o ia din cetatea Sucevei și în această vreme a prădat și a ars bisericile și a ocupat mănăstirile și sfânta mănăstire Humor, care avea tot felul de minunate scule, podoabe și odăjdii, și n-a mai rămas nimic din averea sfintei mănăstiri. Și s-a întâmplat să fie luat și acest sfânt *Tetraevanghel în mâinile cazacilor*. Într-aceea, cu ajutorul lui Dumnezeu, am venit noi, cu oastea noastră și cu a lui Gheorghe Rakoți, măria sa cneazul Ardealului, și printre prăzile de la cazaci l-a luat oastea ungurească de la cazaci și a ajuns acest sfânt *Tetraevanghel în mâinile unui mare general, pe nume Kimin Ianăș, și de la luminăția sa l-am răscumpărat eu, Gheorghe Ștefan voievod, cu mila lui Dumnezeu, domn al Țării Moldovei. Și iarăși domnia mea m-am milostovit și am dat acest sfânt*

⁸⁷ Caproșu, Chiaburu, *op. cit.*, p. 516.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 375.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 87.

*Tetraevanghel înapoi la sfânta mănăstire sus-numită a Homorului, să fie pomenire domniei mele și ajutor atunci când va fi nevoie, pentru iertarea păcatelor și fie ca până atunci să le răscumpăr. Cursul anilor de la Adam 7165 [1656], luna septembrie 25 de zile”⁹⁰. Pentru a exemplifica evoluția modului de apărare a valorosului bun numit carte, redăm și însemnarea pe care a făcut-o mult mai târziu, la 4 martie 1824, dascălul Vasile din Tătăruși pe o *Carte românească de învățătură*, fără să blesteme: „Această carte ce să numește *Tâlcul Evangheliei* este a lui dascălul Vasile din Tătăruși, și este a lui drept câștigată cu măciuca la codru Iașului”⁹¹.*

După cum se observă, din însemnări se ivesc cei îndreptățiți să blesteme în funcție de raporturile în care se aflau cu cartea: donatori, copiiști, vânzători, cumpărători. Cuvântul scris având o importantă componentă sacră, un aspect interesant este cel al recunoașterii greșelilor și al iertării păcatelor. În textele însemnărilor apare copistul care solicită indulgența pentru eventualele greșeli de scriere, dar și îndemnul adresat cititorilor care pot fi absolviți de păcate prin lectură.

Considerentele enumerate îndreptățesc concluzia că însemnările cu blestem sunt importante surse de informații istorice, deoarece constituie forme vechi de contracte de donație și de vânzare-cumpărare și atestă practicile licite și ilicite de înstrăinare a cărții. Nu în ultimul rând, vechile însemnări de carte cu blestem oferă argumente despre cultura teologică și juridică a semnatarilor.

Abstract

From a symbolical perspective, the real value of the old books is also given by the fact that they were assimilated to religious objects and for their protection, there were used spiritual measures, such as the terrifying curses, inspired by the Christian hagiography. In an epoch when thinking was dominated by the Church, ban and anathema, directed to those who might have dared to physically damage the books, were really efficient. Imprecations were most terrific and concerned all those who could have changed one way or another, the destiny of the book.

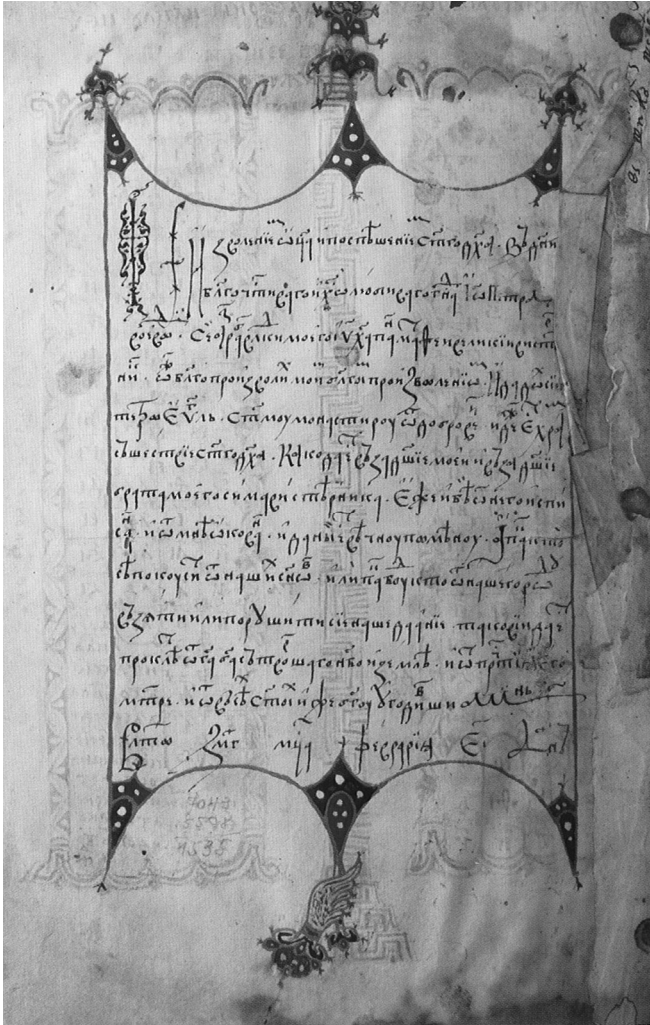
Yet, dissociated from their mystical character, the notes containing curses found in the old books are valuable sources of historical data, as they are old deeds of gifts or purchase and sale contracts. Hence, they have an important function: they

---

⁹⁰ *Ibidem*, p. 246.

⁹¹ Florian Dudaș, *Memoria vechilor cărți românești*, Oradea, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Oradiei, 1990, p. 302, nr. 738.

acknowledge how books circulated in time and space, the transactions and owners, contributing to a large extent to the recreation of cultural moments in the past. Last but not least, we should also point out that curses are also clues regarding the education of the person writing them, the most terrific bans being real evidence of theological culture, on one side, and of civil and canonical law knowledge on the other side.

Colofonul (fila 256 v.). Reproducere după
Manuscrite din Biblioteca Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romane,
 coord. Arhimandrit Policarp Chiulescu, București, Editura Basilica a
 Patriarhiei Romane, 2008, p. 45.